

Könyvtárak a digitális világban¹

CSÍK Tibor

Bevezető

Umberto Eco A rózsza neve című művében található az a gondolat, mely szerint a könyvek osztoznak olvasóik sorsában. Továbbíve a gondolatot, azt is mondhatjuk, hogy az olvasók sorsában nemcsak a könyvek, hanem a könyvtárak is osztoznak. Ebből következően egy társadalom viszonyait jól jellemezi könyvtárainak helyzete: az, hogy hogyan lehet az információforrásokhoz hozzáférni, milyen tudástárak állnak a köz és a különböző közösségek rendelkezésére.

Az ezredfordulóra alapvető változások mentek végbe a társalomban mind a gazdaság, mind az információkezelés technológiája területén, és ezzel összefüggésben átalakult a közfelfogás, különösen is a rögzített információk használatának jogi vetülete.² A végbemenő folyamat legfontosabb ismérvei közé tartozik, hogy a kulturális és a szellemi élet intézményrendszerében a redisztribúció és a reciprocitás egyre jelentéktelenebbé válik, miközben a kulturális és szellemi javak elérésében, megosztásában szélesedik a kommodifikáció folyamata.

Az átalakulás lassan bontakozott ki, de a könyvtárak szinte a kezdetektől arra törekedtek, hogy a digitális technológiát fölhasználva ne csak kövessék a változásokat, hanem az intézményt folyamatosan megújítsák. A célok nem változtak, most az új viszonyoknak megfelelően akarták szolgálni a közösségek, illetve a társadalom egészének információellátását. Az ezredforduló után azonban a tartalom- és információ-előállítás, valamint a -forgalmazás gazdasági modellje teljesen átalakult, s a kiadók és az információtechnológiai cégek a könyvtárakra egyre inkább úgy tekintettek, mint kiaknázandó forrásokra vagy a profitot csökkentő tényezőkre. Tanulmányunkban két fontos területen: a könyvtárak gyűjteményében és szolgáltatásaiban végbement változásokat kívánjuk bemutatni. Természetesen nem

törekedhetünk teljességre, és egyes, nagy jelentőségű területek – például a gyűjtemények digitalizálása, a különböző repozitóriumok kialakítása – részletes, valamennyi szempontot figyelembe vevő tárgyalásáról le kell mondanunk.³

A tudásmegosztás szolgálatába állított technológia

A XIX. század eszméi közé tartozik a tudás mindenké gondolata, melyet jól kiegészít az az alapelv, mely a könyveket és az ismeretek más rögzített formáit elérhetővé kívánja tenni a társadalom széles rétegei, lehetőleg a társadalom egésze számára. Ezen eszmék megvalósítását szolgálják a könyvtárak, elsősorban is a nyilvános könyvtárakra, majd az ország könyvtári rendszerének egésze. Természetesen nem a XIX. században születtek meg ezek az eszmék. A nyugati kultúrában mélyen benne gyökereznek, kezdve a görög–római nyilvános könyvtárakkal, majd az egyházi

gyűjteményekkel, a reneszánsz könyvtáraival, a köznek és a tudóstársaságoknak szánt könyvtárakon át egészen a köz művelődését és a nemzet tudásvagyonával való gazdálkodást szolgáló könyvtárakig. A XIX. század végén a nyomdaipari technológia valószínű robbanást hozott a kiadványok számában, s az egyre olcsóbbá váló nyomtatott termékek forgalmazását kiadói, terjesztői vállalkozások biztosították. Megjelentek a kép, a hang, majd a mozgókép rögzítését, továbbítását lehetővé tevő új technológiák is. Mindez közrejátszott abban, hogy a könyv halálának gondolatával már a század végén szerettek eljátszani (1. ábra). Valójában a nyomtatott dokumentumok elsőségét az ismeretközvetítésben ezek az audiovizuális médiumok még jó ideig nem veszélyeztették, és mint fizikai hordozók integrálhatók voltak a könyvtárak gyűjteményébe. Ezeknek az új technológiáknak a révén viszont gyarapodott a tudásmegosztás eszközeinek száma és új szolgáltatások indítása vált lehetővé.

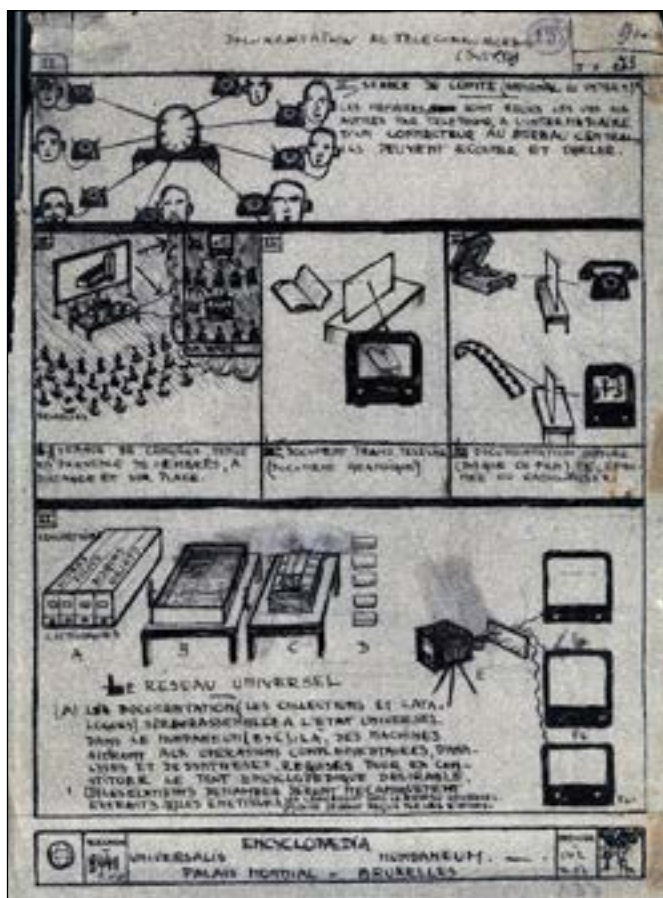

1. ábra

A könyv vége – az „online szolgáltatás” képe 1895-ből.⁴

A XIX. század végén, a XX. század elején a társadalmi és a tudományos haladásban hívó gondolkodók megvalósíthatónak vélték a tudás egyetemes megosztását. E kiemelkedő gondolkodók közül elsőként említendők a dokumentációs mozgalom megindítói, *Paul Otlet*⁵ és *Henri La Fontaine*,⁶ akik 1895-ben kezdeményezték az emberi tudást magukban foglaló kiadványok egyetemes számbavételét (*Repertoire bibliographique universel – RBU*).⁷ *Karl Wilhelm Bührer*⁸ a Nobel-díjas *Friedrich Wilhelm Ostwald*⁹ támogatásával intézetet alapított a tudósok nemzetközi együttműködése és a tudományos ismeretek összegzése érdekében (*Internationales Institut zur Organisierung der geistigen Arbeit – Die Brücke*). *Herbert George Wells*¹⁰ világhírű író 1938-ban megjelent esszéjében olyan világciklopédiáról ír, amelyet a szellem embereinek társulása készítene, és naprakészen tartalmazná az emberiségnek a világról alkotott ismereteit. A fölvetett gondolatok és a kidolgozott elképzelések gyakorlatba

történo átültetése ma sem vesztek időszerűségükből. A tudás mindenkié eszme megvalósításához azonban nemcsak a dokumentumok (nyomtatott, képi stb.) tartalmát volt szükséges föltárni, vagy az enciklopédikus összegzést elkészíteni, hanem biztosítani kellett ezen tudástárakban fölhalmazott ismeretek szétsugárzását is. Az 1930-as évekre Otlet vezetésével kidolgozták a telekommunikációs terjesztés valamennyi formáját. A hangzóanyagokat telefonon, rádióon és hanglemezen lehetett továbbítani, az írott-grafikus dokumentumokat távközlési vonalon, filmen (mikrofilmen) és televízióon lehetne távolról elérni, a képek ugyancsak a film és a televízió révén váltak terjeszthetővé, sőt még a rendezvényeken való távoli részvételre is gondoltak. Összefoglalva megállapítható, hogy az 1930-as évekre a tudásmegosztás valamennyi formáját kidolgozták az analóg technológiára alapozva. A távlati cél az volt, hogy otthonról is elérhető legyen ez a fölhalmazott tudás (2. ábra).

2. ábra

Paul Otlet vázlata a Mundaneum dokumentációs és telekommunikációs tevékenységéről.¹¹

A könyvtár azonban, amely tartalmazza mindazt, ami kifejezhető, nemcsak lelkesítő lehet. *Jorge Luis Borges*¹² – sok tekintetben előlegezve a világháló mai tartalmát – meglehetősen disztópikus képet fest a *Könyvtárról*, melyben minden, valamennyi nyelven megvan. „*Minden: a jövő minuciózusan leírt története, az arkangyalok önéletrajza, a Könyvtár pontos katalógusa, ezer és ezer hamis katalógus, e katalógusok hamisságának kimutatása, Baszileidész gnosztikus evangéliuma, az evangélium kommentárja, az evangélium kommentárjának kommentárja, igaz beszámoló a halálodról, valamennyi könyv fordítása minden nyelven, minden könyv betoldott részlete minden könyvben*”.¹³ És az Igazolások: „[...] védőbeszédék és jóvendölések könyvei ezek, amelyek a világ minden emberének minden cselekedetét minörökre igazolták, és jövőjük csodálatos titkait is tartalmazták.”¹⁴

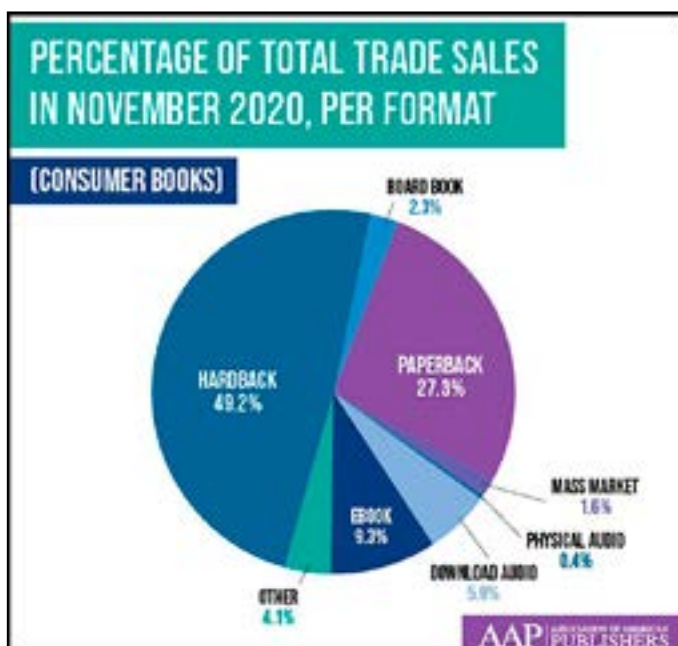
A szellemi javak egyetemes gyűjteményének eszméje mindezek ellenére ma is hat. Az ezredfordulót követő első évtized közepén kezdeményezték például a *Digitális Világkönyvtár (World Digital Library – WDL)* fölállítást, amely ma több mint 190 ország közel 200 intézménye közreműködésével épül, s az UNESCO és a *Library of Congress* (Egyesült Államok) üzemelteti.¹⁵ A nyílt tudomány (Open Science) koncepciójának kialakítása az Európai Unióban a

stratégiai célok közé tartozik,¹⁶ az UNESCO-ajánlás a nyílt tudományról pedig éppen most van születőben.¹⁷ Valamennyi felfogás épít a könyvtárakra, számít a közreműködésükre.

A digitális forma megtöltése tartalommal

A XX. századra a könyv metaforává vált, amely jelképezte a már meghaladott tudásrögzítési és -megosztási technológiákat és a meghaladni kívánt ismereteket is. Böven válogathatunk a könyvek halálát jósoló kijelentések között. *Thomas Alva Edison*,¹⁸ a feltaláló 1913-ban úgy ítélte meg, hogy a könyvek hamarosan elavulnak az állami iskolákban. *McLuhan*,¹⁹ a forró-médiumok apostola, nemcsak a *Gutenberg-galaxis* végét hirdette meg, hanem a könyvet ugyanolyan múlandónak tekintette, mint a szabásmintát vagy a csíkot a női harisnyán. *Nicholas Negroponte*,²⁰ digitális létezésünk kutatója 2010-ben arról beszélt, hogy a könyv mint tárgy öt év múlva halott lesz. Több mint tíz évvel a kijelentés után az elektronikus könyvek eladása még messze elmarad a nyomtatott könyvek mögött.

Az amerikai kiadói szervezet (*Association of American Publishers*) 2020 novemberi adatai szerint a kereskedelmi forgalomban eladott könyvek között a nyomtatottak aránya meghaladta a 75%-ot, míg az

3. ábra

A kereskedelmi forgalomban eladott könyvek megoszlása formátumoként az *Association of American Publishers* adatai szerint²³

elektronikusoké 10% körüli volt (3. ábra). A kiadói bevételek 2020 februárja és 2021 februárja között a keménytáblás könyvekből 26,2%-kal, a puhatáblásakból 14,1%-kal, míg az e-könyvekből 20,4%-kal nőttek.²¹ A 2020 júniusa és 2021 júniusa közötti bevételek a keménytáblás könyvekből 25,3%-kal, a puhatáblásúkból 16,4%-kal nőttek, míg az e-könyvekből 0,3%-kal csökkentek.²² A nyomtatott könyv következőképpen meghatározó médium, és minden tekintetben versenyképes.

A könyvtárak mindig igyekeztek követni a kor elvárásait, s nemcsak a nyomtatott, hanem a más technológiával készült dokumentumokból is gyűjteményeket alakítottak ki. Így történt ez az analóg technológia fizikai egységeivel – mint a hanglemez, film- és videófelvétel –, majd a digitális hordozókkal – mint a CD, DVD. És kialakították a hordozótól független digitális könyvtárakat, a virtuális gyűjteményeket, s az ezekre épülő szolgáltatásokat.

A számítógépes technológia a könyvtárak életében az 1950-es években jelent meg. A szakirodalom vizsgálhatóvá tétele érdekében a bibliográfiákból, a katalógusokból, a referáló-indexelő kiadványokból számítógépes adatbázisokat építettek.

Az orvostudomány szakirodalmát feldolgozó *Index Medicus* című kiadványon, melyet az Amerikai Egyesült Államok orvostudományi könyvtára (*National Library of Medicine – NLM*) készített, jól szemléltethető a folyamat. A bibliográfiai adatbázis az 1960-as évek közepétől működik (*MEDLARS*), 1971-től indult az online keresés (*MEDLINE*), az 1990-es évek második felétől érhető el a weben, és mára már nemcsak a szakterület legnagyobb bibliográfiai, hanem teljes szövegű adatbázisává is vált (*PubMed*). E töretlen fejlődés mögött természetesen ott állt az a kormányzati felfogás, mely a stratégiai tudományterületeken – orvosi, természet- és mérnöki tudományok, pedagógia stb. – a tudományos ismeretek számba vételét és hatékony felhasználását akarta megvalósítani. A következetes politika és a bőséges szövetségi (pl. *National Science Foundation – NSF*) és vállalati anyagi források révén ma az Egyesült Államok szakirodalmi adatbázisai jelentik a vonatkoztatási pontot a tudományos élet számára.

Hazánkban is megindult a bibliográfiák, dokumentációs és referáló kiadványok adatbázissá alakításának folyamata. Például az *Országos Pedagógiai Könyvtár* nemzeti szakbibliográfiájából (*Magyar Pedagógiai Irodalom – MPI*) és referáló lapjából (*Külföldi Pedagógiai Információ – KPI*) 1989-től számítógépes adatbázis épül, amely 2007-től folyóiratok hivatkozásait

is feldolgozza. Általánosságban azonban elmondható, hogy a magyar szakirodalmi adatbázisok – a tudományos szakkönyvtárak térvesztésével párhuzamosan – az 1990-es évektől folyamatosan hanyatlanak, szűnnek meg. Sikeres viszont az 1990-es évek második felétől a hazai könyvtárak katalógusainak adatbázissá szervezése és online elérhetővé tétele. Ezzel Magyarországon is kiteljesedett az a folyamat, amely az Ohio State University Library-n kifejlesztett, első online könyvtári katalógussal (*Online Public Access Catalog – OPAC*) indult 1975-ben.

Digitalizálás

A szurrogátumtárak számítógépes adatbázissá válása után, az 1990-es évek második felében vesz lendületet a könyvtárak állományának digitalizálása. A könyvtárak remek lehetőséget láttak a digitális technológiában arra, hogy kiteljesítve küldetésüket, a gyűjteményt mind szélesebb kör számára tegyék elérhetővé. Bár a másolástechnika kapcsán már korábban fölvetődött, hogy a sokszorosítás és a tartalom továbbforgalmazása sérti a szerzői és forgalmazói jogokat, de akkor még sikerült a modus vivendi kialakítása.

A digitalizálás tömegessé válása és az abból profitot termelő vállalkozások megjelenése viszont teljesen új helyzetet teremtett. Például a 2000-es évek elején az amerikai nagykönyvtárak anyagát (pl. *Harvard Library, New York Public Library*) a *Google* – a *Google Print Program* keretében – addig nem látott mértékben digitalizálta, s tette a tartalmakat a szolgáltatása részévé. Azok a könyvtárak, melyek nem mondtak a *Google*-nak, leginkább a szellemi örökség kiadását kívánták megakadályozni. Franciaország nemzeti könyvtára, a *Bibliothèque nationale de France (BnF)* élesen elutasította a „kedvező” digitalizálási lehetőséget, mert a francia kulturális örökség megőrzését és közzé tételét nemzeti feladatnak tekintette.²⁴ A *Google* digitális könyvtári terveit az amerikai szerzői jogi szervezet (*Authors Guild*) és az *Association of American Publishers* bíróságon támadta meg.²⁵ A 2005 és 2016 között zajló perek sok szempontból sajátos eredményt hoztak, és élesen rávilágítottak a szerzők és a forgalmazók érdekérvényesítő képességének különbözőségére is.

A per hatására ugyan megerősítést nyertek a könyvtár küldetésének megfelelő kölcsönzési, másolási és más „bevett” gyakorlatok, a fizikai egységek (pl. könyv, zenei CD) esetében. A fizikai hordozó nélküli digitális tartalmak (pl. e-könyv) könyvtári beszerzése és kölcsönzése azonban már nem e „bevett” gyakorlat

szerint történik. Azon művek digitalizálásának szabályozása, amelyeknél szerzői jogi igényel nem lép föl senki (*árva művek – orphan works*), vagy nyomtatott formában már nem hozzáférhetőek (*out of print books / out of commerce works*), valóban hasznos a könyvtárak számára. De legalább ilyen fontos volt a digitalizációban érdekelt vállalkozások számára is, hiszen jelentős haszonnal kecsegtető, új piacot nyitott előttük.²⁶

A könyvtárak az 1990-es évek közepétől aktívan bekapcsolódnak a digitális megőrzési programokba. Az alapelvek meghatározása és az eljárások szabályozása után az ezredfordulót követően lendült föl igazán a digitalizálás, melyet az UNESCO éppúgy támogat, mint a nemzetközi könyvtárosszervezet, az IFLA. A sokféle nemzetközi és nemzeti programról szóló áttekintés szétfeszítené közleményünket, ezért erre nem vállalkozhatunk.²⁷ Számos tanulsággal szolgálhat viszont az Egyesült Államok gyakorlata. A nemzeti könyvtár (*Library of Congress – LC*) terveivel az 1990-es évek végén indult el az a folyamat, amely 2010-től a kongresszus támogatta nemzeti programmal folytatódott (*National Digital Information Infrastructure and Preservation Program – NDIIPP*). 2010-től az intézményi kört szélesítették (*National Digital Stewardship Alliance – NDSA*), majd 2016-tól már a digitális könyvtárak szövetségében (*Digital Library Federation – DLF*) folyt a munka.²⁸ Persze közismert tény, hogy a kongresszus könyvtárának messze nemcsak kulturális feladatai vannak, hanem a nemzeti stratégia egyik alapintézményeként működik. Ugyanakkor a kis nemzetek könyvtári rendszere is nagyon lelkesítő példával tud szolgálni. Ilyennek tekinthetjük a norvég nemzeti könyvtár (*Nasjonalbiblioteket*) stratégiáját, mely online elérhető digitális könyvtár létrehozását célozza.²⁹

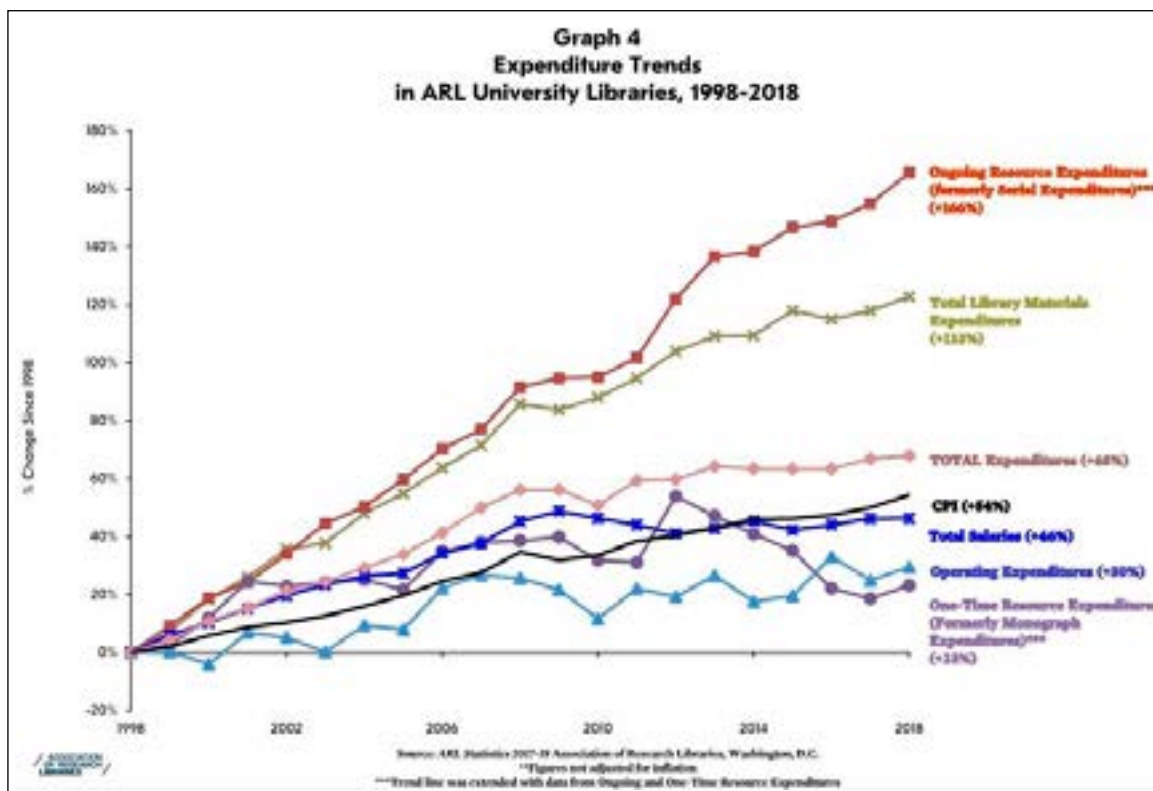
A stratégiai tervezettséghez képest a másik végletet képviseli az állományvédelmi szükségintézkedésként megvalósuló digitalizáció, melyet csak úgy tud a könyvtár elvégezteni, ha lemond a tartalom online terjesztéséről a digitalizáló cég javára. Jóllehet a könyvtár meg tudta óvni a kiadványokat a pusztulástól, de a tartalom a weben a cég révén érhető el, aminek következtében a könyvtár veszít közönségéből. A könyvtárakban őrzött nemzeti örökség digitalizálása és közrebocsátása messze túlmutat az egyes intézményeken, ezért sok államban stratégiai terveket dolgoznak ki ennek megvalósítására. Az ilyen célú és eredményes nemzeti program nem nélkülözheti a megbízható és hosszú távon alkalmazható technológiát,

az intézmények széles körét átfogó, jól szervezett együttműködést, a digitalizálandó művek tervszerű kiválasztását és a folyamatos munkát lehetővé tevő, biztos pénzügyi hátteret.

A digitális kiadványok és a könyvtárak

A könyvtárak beszerzésében nagy változást hoztak a fizikai hordozó nélküli elektronikus/digitális dokumentumok, különösen az időszaki kiadványok. Az intézményeknek számos – ma már közismert – ténnyel kellett szembeesniük: például egy-egy folyóiratsomag ára kedvezőnek látszik, de ha valamilyen, szükséges kiadványt be akarnánk szerezni, akkor több folyóiratsomagot is meg kell rendelni. Így azonban a végösszeg már igencsak magas lesz, és az árukapcsolás miatt sok fölösleges kiadványt is kap a könyvtár; az elektronikus folyóiratokat az előfizetés lejártával nem lehet rendelkezésre bocsátani. A kiadók és terjesztők egyre inkább kiépítik a közvetlen, online értékesítésüket fizetőfalas megoldással. És még sorolhatnánk. A könyvtárak költségvetésében az időszaki kiadványok beszerzésére fordított összegek emelkedtek a leginkább. Az emelkedés messze meghaladja azt a mértéket, ami magyarázható volna a folyóiratok számának gyarapodásával és az általános költségnövekedéssel.

Ez a költségnövekedés a felsőoktatási és tudományos könyvtáraknál volt a legnagyobb. Az Amerikai Egyesült Államok és Kanada számos tudományos könyvtárát tömörítő szervezet, az *Association of Research Libraries (ARL)* általánosan hivatkozott statisztikai adatai szerint (a 4. és 5. ábránál ld. a hivatkozott forrás Excel-tábláit is) a beszerzési kiadásokban az időszaki kiadványokra fordított összeg 1998 és 2018 között 166%-kal nőtt, miközben a monográfiák esetében csak 23%-kal. A változások mélyreható voltát bizonyítja, hogy 1986-hoz képest az időszaki kiadványokra költött összegek mintegy 600%-kal, a monográfiák költségei majdnem 100%-kal, míg a teljes beszerzés közel 400%-kal növekedtek (4. ábra). Sok könyvtáros bizonytalanodott el a digitális világ nagyszerűségébe vetett hitében, amikor az intézményszámba menő referenz kiadványok – enciklopédiák, lexikonok, szakszótárak, életrajzi művek, kalauzbibliográfiák stb. – nem jelentek meg többé. Ezek a könyvkiadás csúcsát jelentő művek összegezték a tudományos ismereteket, szervezték a közleményeket, nélkülözhetetlenek voltak a felsőbb tanulmányokhoz, és hivatkozott kiindulásai voltak az új kutatásoknak. Amelyik műnek sikerült online elérést biztosítani,

4. ábra

Az Association of Research Libraries (ARL) tagságához tartozó egyetemi könyvtárak költségvetési kiadásainak trendjei 1998 és 2018 között.³⁰

annak nagyobb az esélye a talpon maradásra. Sajnos, a művek digitalizálása vagy adatbázissá szervezése még nem biztosíték arra, hogy folytatódik a munka, és megszületik az ismereteket naprakészen tartalmazó új kiadás. A kiadványok online elérhetővé tétele minden bizonnyal hozzájárulhat a könyvtárak forgalmának csökkenéséhez.

A költségviselés szempontjából az online hozzáférésnek két fő típusa van. Közülük az egyik, ha a művet, illetve a referenz adatbázist ingyenesen hozzáférhetővé teszik. Ezzel újabban az *Encyclopedia Britannica* próbálkozik úgy, hogy a tartalom mellett hirdetéseket közöl a bevétel biztosítása érdekében. A másik út, amikor a használók közvetlenül vállalják a költségeket, és megtekintésenként fizetnek (pay per view), vagy előfizetést vállalnak (akár a *Google Play Store*-on keresztül). Az elektronikus kézikönyvtárra álljon itt példaként az *Oxford University Press* tartalomipari vállalat *Oxford Reference*³¹ nevű szolgáltatása, mely révén számos lexikon, szótár használható. Az elektronikus könyvek beszerzése és könyvtári kölcsönzése teljesen új helyzetet teremtett. A kiadók

meghatározzák a kölcsönözhető művek körét, hogy a könyvet hány olvasó kaphatja meg egyidejűleg, hányszor és mennyi ideig lehet kölcsönadni, továbbá részletesen szabályozzák a tranzakciók árszabását, és hogy a mű bekerülhet-e a könyvtár állományába, vagy törölődik a kínálatból stb. Az igen nagy szakmai súllyal és társadalmi elismertséggel rendelkező amerikai könyvtárösszervezet (*American Library Association – ALA*) hosszú évek óta küzd az öt legnagyobb kiadóvállalattal (*Big Five*)³², hogy a könyvtárak a küldetésüknek megfelelően, korlátozásoktól mentesen kölcsönözthessenek elektronikus könyveket, hasonlóan a fizikai hordozókhoz. A szervezet már 2011-ben megalakított egy munkacsoportot (*Digital Content & Libraries Working Group*) a digitális tartalmak egységes kezelése és a kiadókkal való meg egyezés érdekében. Az évek óta folyó sok-sok tárgyalás ellenére a vállalatokkal csak részleges megoldást sikerült elérni. És a cégek állandóan változtatják az e-könyvekhez való hozzáférés és a kölcsönadás feltételeit: például 2019-ben a *Macmillan*-csoport az új e-kiadványait nem adta el a könyvtáraknak, ami ellen

országos tiltakozás szerveződött.³³ A kiadók láthatólag az új technológia valamennyi előnyét a maguk javára kívánják fordítani. A könyvtárosszervezet ezért az *#eBooksForAll* keretében támogatókat gyűjt, és kész jogi – ún. antitrust – eljárást kezdeményezni a digitális piac monopolizálása ellen.³⁴

A kiadók és a forgalmazók – úgy tűnik – készek a legvégsőig elmenni az új technológia adta lehetőségek kiaknázásában. 2011-ben az árak törvénytelen befolyásolása miatt az *Apple*-t már elmarasztalta a bíróság, az öt nagy kiadó pedig pénzzel rendezte a helyzetet. 2021 januárjában az online kereskedelem óriása, az *Amazon* és az öt nagy kiadó ellen indítottak pert árkartell létrehozása tárgyában.³⁵ A nyugati kultúra számára meghatározó volt, hogy a XIX. század végére az üzleti alapú könyvkölcsönzés visszaszorult a nyilvános könyvtár eszméjének általánossá válása miatt. A technológia révén azonban most új életre kelt a fizetős kölcsönzés, s egyre nagyobb teret nyerne az előfizetéses tartalomszolgáltatások és az ún. streaming média.

Az *Amazon* példáját véve: a 2011-ben indult *Kindle Lending Library*, mely 2021 januárjában megszűnt, de helyette ajánlja a cég a 2016-tól működő *Prime Reading* szolgáltatását több mint 1000 könyvvel és folyóirattal, a 2014-es alapítású *Kindle Unlimited*³⁶ pedig két milliónál több mű – könyvek, folyóiratok, hangskönyvek stb. – elérését kínálja havi 9,99 dollárért. Az *Amazon*nak természetesen van hasonló zenei és videószerzői szolgáltatása is. A cég a könyvkereskedelemben meghatározó piaci részesedésre tett szert: az Egyesült Államokban a nyomtatott könyvek több mint a felét és az e-könyvek majd 90%-át adja el.³⁷ De a forgalmazás mellett kiadással is foglalkozik. A kiadói részlegéhez (*Amazon Publishing*) számos könyvkiadó tartozik. Az *Amazon* nem adja el a könyvtáraknak e-könyveit, megakadályozandó azok könyvtári kölcsönzését.

Jóllehet a nagy kiadók közül az *Amazon* az egyedüli, amely teljesen elzárkózik a művei könyvtári kölcsönzésétől, de ezt nem pusztán üzleti érdekekkel indokolja. Kinyilvánított célja ugyanis, olyan – úgymond – megközelítés kidolgozása, amely egyrészt az olvasóközönség bővítését és a könyvtárhasználók szolgálatát, másrészt a szerzők érdekeinek érvényesülését és a jogdíjakat, jövedelmeket egyaránt biztosítja.³⁸ Az *Amazon* álláspontjával szemben számos ellenvéleményt fogalmaztak meg, és a cég tevékenységét is sokan bírálták. A könyvtárak szempontjából talán a legtalálhatóbb összegzés így hangzik: az *Amazon*nak megvan a hatalma ahhoz, hogy a könyvtárakat a

XX. században tartsa. Ez az ára, hogy hagyjuk a *Big Tech*-et ilyen nagyra nőni.³⁹

Online szolgáltatások

A könyvtári rendszer ma már nélkülözhetetlen szolgáltatásai közé tartozik a közös, illetve központi katalógus, amely tartalmazza a lelőhelyadatokat is. A könyvtárak együttműködésével készülő leghíresebb, számítógépes közös katalógus az *Ohio College Library Center (OCLC)*, 1967-ben indult útjára. Az *OCLC* nonprofit szervezetként Ohio állam könyvtárainak közös katalogizálását tervezte megvalósítani számítógépes hálózat révén. A vállalkozás annyira sikeres lett, hogy kilépett az állam kereteiből (*Online Computer Library Center – OCLC*), s mára 107 országból való 15 637⁴⁰ tagintézményének munkáját összefogva készíti és szolgáltatja a *WorldCat* nevű katalógust, amely közel 500 millió bibliográfiai rekordot tartalmaz. Fontos megemlíteni, hogy a program elindulásához alapvetően hozzájárult a szövetségi pénzügyi támogatás.

Ohio államban a szisztematikus fejlesztések eredményeként intézményesítették a könyvtárak együttműködését *Ohio Library and Information Network (OhioLINK)* néven, ami biztosítja a felsőoktatás szakirodalommal és információval való ellátását, s megtermetti az állam hatékony tudásgazdálkodásának kereteit. Az 1992-ben indított, 1997-től a világhálón működő vállalkozás ma az információk széles skáláját teszi elérhetővé (úm. elektronikus folyóiratok, digitális tartalmak, szakdolgozatok, kutatási jelentések, zene stb.).⁴¹ Az *OhioLINK* küldetésében kertilés nélkül, világosan megfogalmazták a célt: az állam felsőoktatása számára teremtsen versenyelőnyt azzal, hogy együttműködve és költséghatékonyan megszerzi és rendelkezésre bocsátja a folyamatosan gyarapodó, nyomtatott és digitális, tudományos forrásokat, a tanítás, a tanulás és a kutatás előrehaladása, továbbá Ohio tudásalapú gazdaságának növekedése érdekében.⁴²

A hazai könyvtárügy – engedelmessé az idők szavának – 2001-ben 15 könyvtár közreműködésével létrehozta a *Magyar Országos Közös Katalógust (MOKKA)*. A *MOKKA* az elmúlt húsz évben számos területen ért el igen komoly eredményeket, de az *OCLC*-hez hasonló, az állam gyűjteményeit oly teljességgel átfogó közös katalógust nem sikerült kiépíteni. A tudás- és információmegosztás érdekében létrehozott könyvtári hálózat, amelynek keretében együttműködnek az ország tudományos intézményei, ugyancsak várat magára.⁴³ Az *OCLC* számos tanul-

sággal szolgálhat a magyar könyvtárosok számára is, például hogy a szakmai lelkesedés nem pótolhatja a biztos anyagi háttérrel, a folyamatos és hosszú távra szóló fejlesztéseket és a tevékenységek szigorú szabályozását (vö. *OCLC MARC*).

A tudományos szakkönyvtárak és a felsőoktatási könyvtárak kiemelt szolgáltatásai közé tartozott az 1970-es évektől az online adatbázisokban való szakértői keresés. A szolgáltatást olyan könyvtári szakemberek végezték, akik jól ismerték a föltárt tudományterületet, az adatbázis rekordszerkezetét és keresőfelületét, mert az árszabás miatt a gyors és pontos keresés volt kívánatos. Az 1990-es évek végére a nagy szakirodalmi adatbázisok kialakították a webes felületüket, és megváltoztatták az árszabást is, megszüntetve például az időalapú számlázást. Ennek következtében a könyvtárosok elsődleges feladata már nem a keresések elvégzése lett, hanem a kutatók és a hallgatók fölkészítése az adatbázisban való keresésre. Ezek a kurzusok a felsőoktatásban fokozatosan kötelezővé váltak, a kutatástámogatás viszont egyre szűkebb, de szakmailag és tudományosan sokkal igényesebb szolgáltatássá vált.

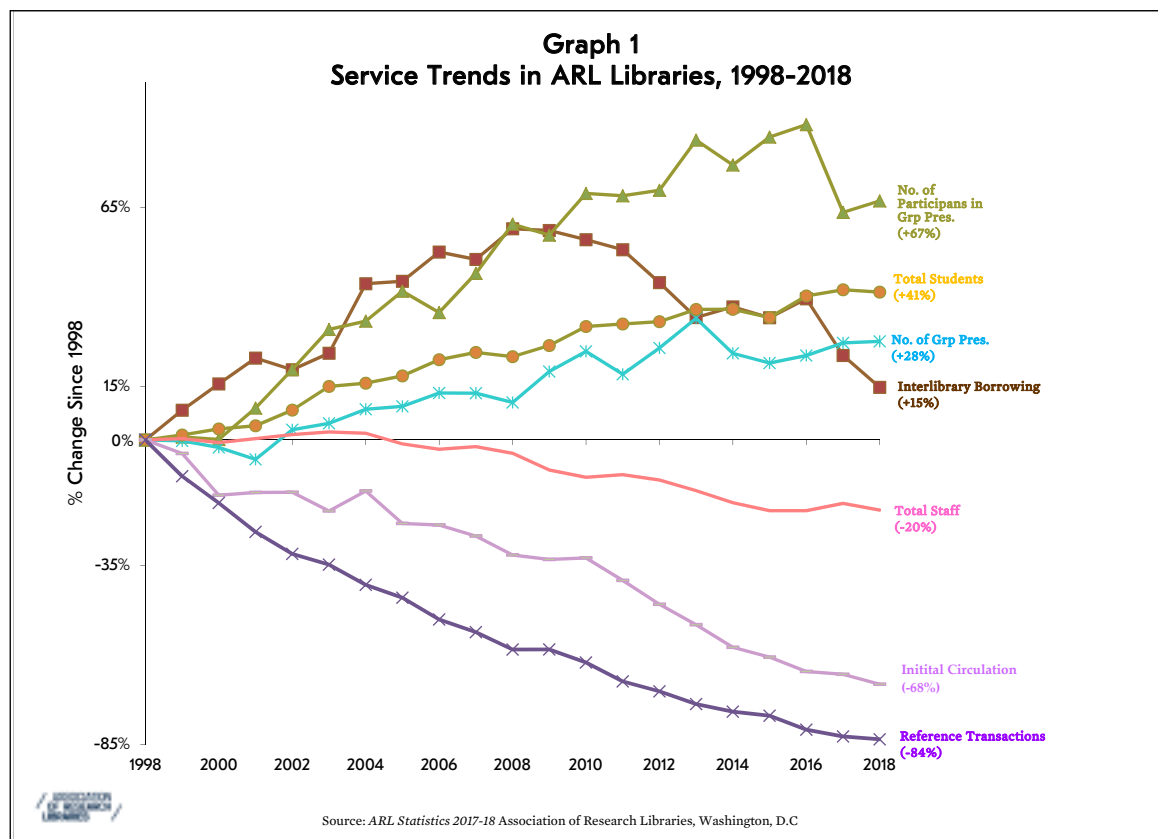
Az internetes, majd webes források közötti eligazodást már a kezdetektől segíteni kívánták a könyvtárosok. A meglehetősen különböző forrásokat, weboldalakat megpróbálták könyvtárrá szervezni: minőségi kritériumok szerint szigorúan átválogatva, s alapos formai és tartalmi feldolgozással lehetővé téve a sokszempontú keresést. Az *Internet Public Library (IPL)* története jól példázza az ilyen típusú vállalkozások útját.⁴⁴ Az *IPL* a *University of Michigan* könyvtároshallgatói munkájaként indult 1995-ben,⁴⁵ 2007-től 15 felsőoktatási intézmény közreműködésével épült, majd a digitális könyvtárosok képzésben is fontos szerepet töltött be. A webböngészők versenye és az anyagi támogatás megszűnése miatt az *IPL* 2015-ben befejezte működését.⁴⁶ A vállalkozásnak azonban olyan jól csengő neve volt, hogy a *Barnes & Nobel Education* megvette, de a szolgáltatás tartalmát megváltoztatva 2020-tól a diákok számára több mint félmillió esszét kínáló portálként működteti.

Hazánkban az *Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM)* tervezte, hogy a magyar iskolai könyvtárak munkáját egy közösen épített *Web Iskolai Könyvtárral (WebIK)* segíti. A végül pályázati pénzből megvalósult *WebIK* 2010 és 2015 között működött, s hasonlóképpen a pénzhiány miatt maradt abba. Ma már ilyen átfogó munkára a könyvtárak nem vállalkoznak, de minden rangos felsőoktatási intézmény könyvtára állít össze listát az egyetemi polgárok

számára az online elérhető adatbázisokról, tematikus portálokról, jól használható forrásokról. Ez a segítő szándék általánosan jellemzi a könyvtárakat, de nem mindig társul megfelelő szintű szakmai munkával. Számos linkgyűjtemény ugyanis azokhoz az ajánló bibliográfiákhoz hasonlít, melyeknél a megnevezés pusztán az esetlegességet és a koncepciótlanságot hivatott elfedni.

A könyvtári szolgáltatások iránti igény megváltozása

A szolgáltatások igénybevételének változását jól nyomon lehet követni az *ARL* tagkönyvtáiról fölvetett adatok alapján. Ezek szerint a tájékoztató szolgáltatott 2018-ban 1998-hoz képest 84%-kal kevesebben keresték meg, és a kölcsönzések száma is több mint kétharmad résszel esett vissza. A könyvtárközi kölcsönzés 1998-tól 2009-ig folyamatosan nőtt (59%), majd ekkortól csökkent, és 2018-ra már csak 15%-kal haladta meg a húsz évvel korábbi szintet. A hallgatóknak tartott csoportfoglalkozások száma viszont látványosan nőtt, 2016-ra 88%-kal, 2018-ban pedig 67%-kal haladta meg a kiinduló szintet, s a résztvevők száma is folyamatosan gyarapodott (41%) (5. ábra). A tájékoztatás iránti igény csökkenéséhez nyilvánvalóan hozzájárult, hogy az adatbázis-forgalmazók kifejlesztették az ilyen irányú szolgáltatásaikat. Már nemcsak a könyvtárosok informálása és az adatbázisok megismertetése fontos számukra, hanem közvetlenül akarják megszólítani használóikat. Ezért kiemelt figyelmet fordítanak a használóképzésre (személyes, online, Youtube-anyagok, webinárium stb.), a tájékoztató szolgáltatás (telefon, ímé, cset, közösségi háló stb.) nyújtására, sőt, tudományos konzulens rendelkezésre bocsátását is vállalják. A folyamatot erősítette, hogy egyre több adatbázis került egyre kevesebb forgalmazó kezébe. Az óriásvállalatok mindegyike olyan portál fejlesztésén dolgozik, amelyről a legkülönbözőbb referenz és teljes szövegű adatbázisok éppúgy elérhetők, mint tudományos hírek, rendezvények, virtuális közösségi terek, ingyenes források stb., de igénybe lehet venni a használatot messzemenően támogató szolgáltatásokat is. Mindez nemcsak a könyvtárak szakirodalmi tájékoztatására volt hatással, hanem jelentősen szűkítette az adatbázis-keresésben és a kutatástámogatásban betöltött korábbi szerepüket.

5. ábra

Az Association of Research Libraries (ARL) tagságához tartozó könyvtárakban igénybe vett szolgáltatások trendjei 1998–2018⁴⁷

Az ARL felméréseinek adatai szerint a könyvtári foglalkozások, a könyvtárak oktatási tevékenysége iránt nőtt az igény. Ez összhangban áll azzal a folyamattal, melynek során az információs műveltség megszerzése a felsőoktatás valamennyi szintjén elvárás lett. A képzés egészét átfogó szabályozás 2000-ben jelent meg,⁴⁸ melyet az egyes tudományágakra vonatkozó követték,⁴⁹ 2006-ban pedig rendezték a könyvtárosok oktatói státuszát⁵⁰ a felsőoktatásban. Az információs műveltség átadásán túl igény mutatkozik a tudományterületek tájékoztató eszközei, illetve adatbázisai bemutatására, valamint a nyílt hozzáférésű platformok használatának és a publikációk megjelentetésének segítése iránt.

A könyvtárak próbálkoztak az egész napos, virtuális tájékoztató szolgálattal is. Az OCLC QuestionPoint⁵¹ a hét minden napján 24 órán állt rendelkezésre, de 2019-ben kénytelen volt eladni a szolgáltatást.⁵² Joggal merült föl a kérdés, ha a könyvtári háttérrel, nonprofit alapon működő szolgáltatás nem hatékony, akkor üzleti alapon azzá tehető-e. A színvonalas tájékoztatást

folyamatos rendelkezésre állással olyan tőkeerős cég sem vállalta, mint a Google, s a 2002-ben indított Google Answers térítéses szolgáltatását 2006-ban megszüntette.⁵³

Az 5. ábráról nemcsak a tájékoztató szolgálat igénybevételének óriási mértékű visszaesése olvasható le, hanem a foglalkoztatottak számának jelentős csökkenése is. Az ACRL tagkönyvtáraiban a munkatársak száma 1998 és 2018 között 20%-kal lett kevesebb. Sajnos más könyvtárak esetében is hasonló statisztikai átlagok mutatkoznak. Az Egyesült Államokban a közoktatási intézmények könyvtárosainak száma 1999 és 2016 között majdnem 20%-kal csökkent.⁵⁴ A pedagógusok létszáma is csökkent, de közel sem ilyen mértékben. A helyzet komolyságát jelzi az a tény is, hogy az iskolákban a tanítás támogatására ún. oktatássegítőket (*instructional aids*), oktatáskoordinatorokat (*instructional coordinators*) is alkalmaznak, akiknek a létszáma nem esett a kiinduló 2000-es év létszáma alá úgy, ahogy ez az iskolai könyvtári dolgozók esetében történt.⁵⁵ A könyvtárak bezárásáról

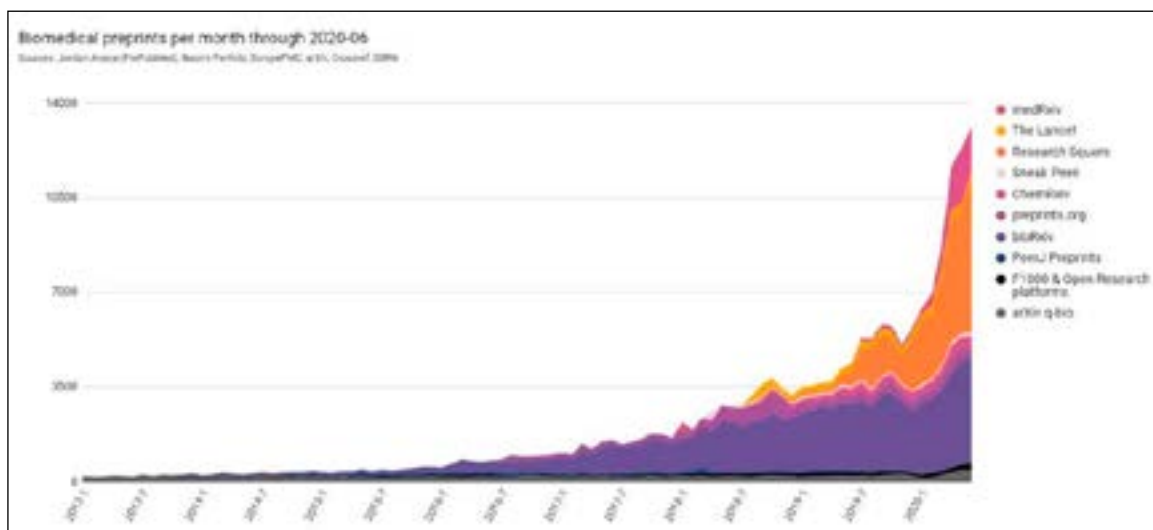
és a könyvtárosok elbocsátásáról sokat lehetett olvasni az Egyesült Királyságból és Németországból érkező hírekben is. S bár a 2000-es évek elejének válsága idején jelentősen megemelkedő átlagok később csökkentek, a negatív tendencia tartósnak bizonyult.

Tudományos közlemények nyílt adatbázisai a világhálón

A felsőoktatási és a tudományos szakkönyvtárak gyűjteményének és szolgáltatásainak igénybevételét jelentősen csökkenti, hogy egyre növekvő számú forrás érhető el szabadon az online térben. A tudományos közlemények szabad publikálása az interneten, majd a közleményekből kialakított gyűjtemények, archívumok a tudományos kommunikáció új korszakát nyitották meg. Most csak néhány példa felvillantására szorítkozhatunk a könyvtárak szempontjából fontos vonatkozások érzékeltetésére.

Történelmi lépésnek szokás tekinteni, hogy *Paul Ginsparg*⁵⁶ fizikus 1991-ben létrehozta a tudományos közlemények nyílt hozzáférésű tárárt, az *arXiv.org* elődjét. Mára már a diszciplínák és a kutatási területek

preprint-adatbázisai, -szerverei ugyanúgy a szakterület tudományosságának nélkülözhetetlen attribútumai közé tartozik, mint a XIX. században az akadémiai folyóiratok voltak. Ezen adatbázisok közleményei (pl. preprint, postprint) nem esnek át szigorú tudományos ellenőrzésen (pl. lektorálás), tehát jórészt formai követelményeknek kell megfelelniük. Az adatbázisok fenntartása is számos kérdést vet föl, mert a működést biztosító fenntartók igen különbözőek lehetnek (például felsőoktatási és tudományos intézetek, tudóstársaságok vagy szakmai szervezetek, kutatási programok és alapítványok, egyének és közösségek, ipari vállalatok, tartalomszolgáltatók és kiadók). Mindezen bizonytalanságok ellenére folyamatosan növekszik az adatbázisok népszerűsége. Példaként álljon itt a preprint-adatbázisok állományának robbanásszerű növekedése az élettudományok területén 2013 és 2020 júniusa között (6. ábra).⁵⁷ A tudományos ismereteket előállító felsőoktatási és tudományos intézményekkel szemben általános elvárássá vált, hogy saját anyagaikból nyílt hozzáférésű repozitóriumo(ka)t alakítsanak ki. A repozitóriumok működhetnek a könyvtár részeként, de van, ahol önálló szervezeti egységet alkotnak.

6. ábra

Az élettudományok preprint-adatbázisaiban az állománynövekedése 2013–2020⁵⁸

A világhálón fellelhető tudományos közlemények visszakeresésére a *Google* külön szolgáltatást indított 2004-ben *Google Scholar* néven. A szolgáltatott tartalmakat sok kritika éri, különösen súlyosak a földolgozott közlemények minőségére, tudományosságára vonatkozóak (vö. ragadozó-folyóiratok). A szélsőséges bírálatok szerint a használó nem tudhatja, hogy

a szolgáltatás jelmondatának megfelelően éppen egy óriás vállán áll, vagy – *Karinthy Frigyes* szavaival élve⁵⁹ – „halkan belelépett”. A *Google Scholar* közölte bibliometriai adatok azonban, összevetve a tudományosan elismert hivatkozási adatbázisok – *Web of Science*, *Scopus* – értékelésével, relevánsnak bizonyultak.⁶⁰ Ez más cégeket is arra ösztönöz, hogy ki-

épjék a saját vállalkozásukat. A *Microsoft* 2016-tól szállt be az üzletbe, s elindította a *Google Scholar*hoz hasonló *Microsoft Academic* nevű szolgáltatását. És végül említsük meg, hogy az általános webböngészők is – mint a *Google* vagy az orosz *Yandex* – egyre kifinomultabb kereséseket tudnak végezni, az oldalak relevanciájának megállapításához fölhasználva a mesterséges intelligencia kutatásának eredményeit. Összegezve megállapítható, hogy a könyvtárak ellenőrzött, hiteles forrásaival szemben ott áll a világháló hihetetlen információbősége, a könyvtári tájékoztatással, kutatástámogatással szemben pedig a keresés szabadságának érzése és saját ítéletünkbe, tudásunkba vetett bizalom.

Merre tartson a könyvtári tájékoztatás és oktatás?

Általánosan elfogadott, hogy az ismeretek megszerzéséhez és megosztásához kapcsolódó tudás és készségek elsajátítása kulcsfontosságú, akár az információ (*information literacy*), akár a digitális technológia (*digital literacy*) felől közelítünk. Birger Hjørland⁶¹ fölhívja a figyelmet arra, hogy az információs műveltség és a digitális műveltség közös, központi eleme az ismeretek létrehozásának kritikai értelmezése és az a tudás, amely képessé tesz az információk megítélésére.⁶²

Az *UNESCO* a média- és információs műveltséget az alapvető emberi jogok részének tekinti, amely az információkhoz való megfelelő hozzáféréssel együtt a társadalmi egyenlőség érvényre juttatásának előfeltétele.⁶³ A nemzetközi kulturális szervezet nevesíti is a könyvtárakat mint olyan intézményeket, amelyek közreműködése nélkülözhetetlen ezen ismeretek átadásában, valamint a média- és tartalomipar működésének megismertetésében. Azt jelöli meg célként, hogy az információhoz, a tudáshoz való hozzáférésben az igazságosság elve érvényesüljön, mind a társadalmon belül, mind a globális világ társadalmi között.

A másik vonatkoztatási pont az ún. digitális intelligenciához tartozó kompetenciák, amelyeket az *Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)* közreműködésével az *Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE)*, a világ egyik legnagyobb mérnöki szervezete dolgozott ki.⁶⁴ A digitális intelligencia azokat a technikai, kognitív, metakognitív és szocio-emocionális kompetenciákat fogja át, amelyek lehetővé teszik az egyénnek, hogy a digitális élet kihívásaival szembenézzen,

és alkalmazkodjon hozzájuk.⁶⁵ A meghatározásban szerepel, hogy ezek a kompetenciák egyetemes értékeken alapulnak, de részletesen nem fejtik ki, s csak az „oktatásipari” (educational industry) vonatkozásokra történik utalás, a könyvtárakhoz való viszonyra azonban nem.

Pedig a könyvtárak, különösen is a közkönyvtárak igen népszerű oktatási programjai voltak a számítógépes ismeretek, az irodai szoftverek használata, a keresés és ügyintézés a világhálón, a programozók klubja stb. hogy csak a digitális technológiákhoz kapcsolódókra hivatkozzunk. Sokan tartanak attól, hogy a tartalomipar szolgálatába állított könyvtári tájékoztatás már nem a szellemi szabadság elvét fogja szem előtt tartani, mert a fogyasztó adott termékkínálatból való választásának segítése lesz a feladata. A digitális kompetenciáknak pedig nem arra kell irányulniuk, hogy az egyén hogyan állítsa céljai szolgálatába a technológiát, hanem hogy alkalmazkodni tudjon a digitális világhoz, elsajátítsa a jogszerű és etikus fogyasztói magatartást (vö. *Aaron Swartz vs JSTOR*⁶⁶). Vajon a könyvtári oktatás feladata-e annak tudatosítása, hogy a böngészők megosztotta ingyenes tartalmaknak vagy az ingyenes kommunikációs szolgáltatásoknak és közösségi kapcsolattartásnak mi az ára?⁶⁷ Elvárható-e a könyvtártól annak bemutatása, hogyan válnak az egyén személyes adatai és a viselkedését leíró adatok áruvá, s miként használhatók azok a viselkedés előrejelzésére és módosítására, vagy akár az egyén gondolkodásának megváltoztatására? Ugyancsak kérdés, hogyan határozzák meg a XXI. század uralkodó eszméi a könyvtárak társadalmi szerepét, például a platformkapitalizmusról vagy a felügyeleti kapitalizmusról⁶⁸ szóló új elméletekben.

Záró gondolatok

A könyvtárak által képviselt, a tudásmegosztásról és az információkhoz való hozzáféréstől szóló eszmék érvénysülését két területen vizsgáltuk meg: a könyvtárak gyűjteménye, valamint szolgáltatásai vonatkozásában.

A számítógépes, digitális technológia révén először a könyvtárak szurrogátumtárainak – indexművek, bibliográfiák, katalógusok stb. – adatbázissá szervezése történt meg. A hardverfejlesztések idővel lehetővé tették a gyűjtemények dokumentumainak digitalizálását és világhálón való elérhetővé tételét. A könyvtárak abban a hitben támogatták a folyamatot, hogy ezzel – küldetésükhöz híven – a szellemi javakhoz való hozzáférést szolgálják. A 2000-es évek máso-

dik évtizedére azonban egyértelművé vált, hogy az átadott javak nem a közt, hanem a tartalomipari és információtechnológiai cégeket szolgálják.

Láttuk, hogy a cégek az általuk forgalmazott digitális művek, illetve az online szolgáltatások könyvtári beszerzését és rendelkezésre bocsátását egyre szigorúbban szabályozzák, sőt korlátozzák. A fizikai hordozón forgalmazott művektől eltérő eljárásrendet különös módon a szerzői jogok és ahhoz kapcsolódó jövedelmek védelmével szokták igazolni.

Mindezzel egyidejűleg ezek az óriásvállalatok a legismertebb könyvtári szolgáltatásokhoz – mint a kölcsönzés, tájékoztatás – hasonló szolgáltatásokat alakítanak ki és üzemeltetnek. A technológia révén tehát új életre kelt a fizetős kölcsönzés, s egyre nagyobb teret nyernek az előfizetéses tartalomszolgáltatások és az ún. streaming média.

A kiadók és a forgalmazók – úgy tűnik – készek a legvégsőkig elmenni az új technológia adta lehetőségek kiaknázásában. És ami nem elég nyereséges, azt kellene közpénzből fenntartani a legszükségesebb tartalommal a rászorulóknak számára. A könyvtárak

azonban nem válhatnak információs népkonyhává, ahol az adatokhoz, információkhoz való egyenlő hozzáférés elrejtí az, hogy nincs egyenlőség, mert a jelentős információkhoz vagy a fontos ismeretekhez nem lehet hozzáférni.

Ha a szellemi örökségünk védelmét, a tudományos eredményeink számba vételét, a felsőoktatás és a kutatás információellátását, valamint a nemzet tudásvagyományával való gazdálkodást tekintjük, akkor föltehető a kérdés, hogy a globális óriásvállalatok vagy egy országos könyvtári rendszer lássa-e el a feladatokat? Ugyanennek a problémának egy másik vetülete a könyvtári oktatás tematikája: az információhoz, az ismeretekhez való hozzáférés álljon-e középpontban, vagy pedig az, hogy az egyén a *digitális élet kihívásaival szembenézzen és alkalmazkodjon hozzájuk?*

Föltehető a kérdés, hogy az eszmék és gondolatok sokféleségének megismerésén, valamint a tudás lehetőleg a társadalom egésze számára hozzáférhetővé tételén alapuló könyvtárfelfogás érvényes lesz-e a XXI. században?

Jegyzetek és irodalmi hivatkozások

1. A tanulmány az Online térben az online térért. Networkshop 30. országos online konferencia 2021. április 6–9. Eötvös Loránd Tudományegyetem című tanácskozáson elhangzott előadás alapján készült tudományos közlemény. Az előadás szövege elérhető:
TICK József – KOKAS Károly – Holl András, szerk. Online térben az online térért: Networkshop 30: Országos online konferencia 2021. április 6–9. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest: HUNGARNET Egyesület, 2021. p. 25–34. ISBN 978-615-01-2956-3. Hozzáférhető: <http://ocs.mtak.hu/index.php/nws/2021/paper/view/60/90> [Megtekintve: 2021.11.23.]
2. KISZL Péter. A könyvtár- és információtudomány, valamint a könyvtárosképzés válaszai a gazdasági, társadalmi és technológiai kihívásokra. == KISZL Péter – BODA GÁBORNÉ KÖNTÖS Nelli, szerk. Valóságos könyvtár – könyvtári valóság: Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2020. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2021. p. 57–74. ISBN 978-963-489-268-7. Hozzáférhető: <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/55814> DOI 10.21862/vkv2020.57 [Megtekintve: 2021.11.01.]
3. Rayward a számítógépes és kommunikációs technológia alkalmazása szempontjából a következő korszakolást alkalmazza: az 1960-as évektől az 1970-es évek elejéig tart az offline számítógépesítés időszaka, melyet az online rendszerek szakasza követ, az 1980-as éveket a mikrokomputerek és a CD-ROM-ok használata jellemzi, az 1990-es évek pedig az internet forradalmát hozták. Ld. alább: RAYWARD, p. 13. RAYWARD, Boyd W. A history of computer applications in libraries: Prolegomena. == IEEE Annals of the history of computing, 24. (2002) 2., p. 4–15. Print ISSN 1058-6180 e-ISSN 1934-1547. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1109/MAHC.2002.1010066> [Megtekintve: 2021.11.01.]
4. ROBIDA, Albert – UZANNE, Octave. La fin des livres [elektronikus dok.]. Salt Lake City, UT: Project Gutenberg Literary Archive Foundation, 2001. EBook-No. 2820. Legutóbb frissítve: 2020. 02. 19. Hozzáférhető: <https://www.gutenberg.org/files/2820/2820-h/2820-h.htm> [Megtekintve: 2021.11.01.]
5. Otlet, Paul (1868–1944) belga jogász, békeaktivista, társalapítója az Institut International de Bibliographie, későbbi néven Fédération internationale de documentation nevű szervezetnek, mely 2002-ig működött és a könyvtárügy egyik legmeghatározóbb intézménye volt, például az Egyetemes Tizedes Osztályozás kidolgozásával.
6. La Fontaine, Henri (1854–1943) jogász, Nobel-békedíjas, a másik társalapítója az Institut International de Bibliographie nevű szervezetnek.
7. RAYWARD, Boyd W. Visions of Xanadu: Paul Otlet (1868–1944) and hypertext [elektronikus dok.]. == Journal of the

- American Society for Information Science, 45. (1994) 4., p. 235–250. ISSN 0002-8231. Hozzáférhető: https://www.researchgate.net/publication/220433628_Visions_of_Xanadu_Paul_Otlet_1868-1944_and_Hypertext [Megtekintve: 2021.11.01.]
8. Bühner, Karl Wilhelm (1861–1917) személye és a szervezet működése kevésbé ismert. A tevékenységéről és annak könyvtári vonatkozásairól jó áttekintést nyújt: VOSSOUGHIAN, Nader. On the organization of geistige Arbeit: Historical reflections on Die Brücke [elektronikus dok.]. == Library Trends, 62. (2013) 2., p. 478–488. Print ISSN 0024-2594 e-ISSN 1559-0682. Hozzáférhető: <https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/49319/62.2.vossoughian.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [Megtekintve: 2021.11.01.]
 9. Ostwald, Friedrich Wilhelm (1853–1932) német kémikus, filozófus. Anyagiilag is támogatta a kezdeményezést, számos tudóst nyerve meg az együttműködésnek, köztük volt például Rudolf Diesel, Marie Curie, Ernest Rutherford.
 10. Wells, Herbert George (1866–1946) írói, történelmi és társadalomkritikai művei éppoly jelentősek, mint a jövőt megjósoló gondolatai (például az atombomba).
 11. OTLET, Paul. Schéma de Paul Otlet: Documentation et télécommunication [elektronikus dok.]. == Mons: Mundaneum, [s. a.]. Hozzáférhető: <http://archives.mundaneum.org/en/versions-digitalisees/schema-de-paul-otlet-documentation-et-telecommunication> [Megtekintve: 2021.11.01.]
Fontos adalék a táblához, hogy Otlet a tájékoztatást és az oktatást szolgáló képi ábrázolások kidolgozásában együttműködött Otto Neurath-tal (1882–1945), aki tagja a Bécsi Körnek, s az ISOTYPE (International System of Typographic Picture Education) módszerének egyik kidolgozója volt. Bővebben:
VAN ACKER, Wouter. Internationalist utopias of visual education: The graphic and scenographic transformation of the universal encyclopaedia in the work of Paul Otlet, Patrick Geddes, and Otto Neurath [elektronikus dok.]. == Perspectives on Science, 19. (2011) 1., p. 32–80. ISSN 1063-6145 e-ISSN 1530-9274. Hozzáférhető: <https://direct.mit.edu/posc/article/19/1/32/15304/Internationalist-Utopias-of-Visual-Education-The> [Megtekintve: 2021.11.01.]
 12. Borges, Jorge Luis (1899–1986) argentin író, filozófus, könyvtáros.
 13. BORGES, Jorge Luis. Bábeli könyvtár. == BORGES, Jorge Luis. Körkörös romok: Fantasztikus novellák. Budapest: Koszmosz Könyvek, 1972. p. 37.
 14. Uo.
 15. A World Digital Library honlapja [online]. Washington DC.: Library of Congress, 2009. Hozzáférhető: <https://www.wdl.org/en/> [Megtekintve: 2021.11.01.]
 16. Open innovation, open science, open to the world: A vision for Europe [elektronikus dok.]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. ISBN 978-92-79-57346-0 Hozzáférhető: <https://www.fosteropenscience.eu/content/open-innovation-open-science-open-world-vision-europe> Elérhető még: DOI 10.2777/061652. [Megtekintve: 2021.11.01.]
 17. UNESCO recommendation on open science [online]. == Az UNESCO honlapja. [S.l.]: UNESCO, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://en.unesco.org/science-sustainable-future/open-science/recommendation> [Megtekintve: 2021.11.01.]
 18. Edison, Thomas Alva (1847–1931) feltaláló és showman – aki üzleti harcában még egy elefántot is nyilvánosan kivégeztetett, bebizonyítandó a Nicola Tesla használta váltóáram életveszélyes voltát szemben az ő egyenáramos változatával...
 19. McLuhan, Herbert Marshall (1911–1980) irodalmár, filozófus, az egyik leismertebb médiaelmélet kidolgozója.
 20. Negroponte, Nicholas (1943–) a Massachusetts Institute of Technology (MIT) Media Lab alapítója, elnöke, a digitális technológia társadalmi hatásának kutatója.
 21. AAP february 2021 statshot report: Publishing industry up 24.7% for second month of 2021, and 16.4% year to date [online]. == Az Association of American Publishers honlapja. News oldal. Feltöltve: 2021. április 27. Hozzáférhető: <https://publishers.org/news/aap-february-2021-statshot-report-publishing-industry-up-24-7-for-second-month-of-2021-and-16-4-year-to-date/> [Megtekintve: 2021.11.01.]
 22. AAP june 2021 statshot report: Publishing industry up 0.2% for month, and 18.1 % year to date [online]. == Az Association of American Publishers honlapja. News oldal. Feltöltve: 2021. augusztus 24. Hozzáférhető: <https://publishers.org/news/aap-june-2021-statshot-report-publishing-industry-up-0-2-for-month-and-18-1-year-to-date/> [Megtekintve: 2021.11.01.]
 23. AAP november 2020 statshot report: Publishing industry up 24.5% for month; up 0.8% year to date [online]. == Az Association of American Publishers honlapja. News oldal. Feltöltve: 2021. január 25. Hozzáférhető: <https://publishers.org/news/aap-november-2020-statshot-report-publishing-industry-up-24-5-for-month-up-0-8-year-to-date/> [Megtekintve: 2021.11.01.] A novemberi adatok választását az indokolta, hogy ne befolyásolja az adatokat a karácsonyi ajándékvásárlás, illetve 2021 elején a vírusjárvány terjedése.
 24. Franciaország már a szakirodalmi adatbázisok területén is meg kívánta teremteni önállóságát, ezért az 1970-es évek

- elején felállította a Francis és Pascal adatbázisokat az Institut de l'information scientifique et technique (Centre national de la recherche scientifique – CNRS) irányításával. A szellemi örökség digitális könyvtárának a Gallica adatbázist szánják, a tudományos közleményeket a Bibliothèque scientifique numérique (BSN) keretében teszik közzé.
25. "Search engines do not make money by charging people for use; they make money by bringing traffic to their sites, collecting data from the users, and selling advertising. Google makes money in all of these ways from Google Books." Authors Guild v. Google: Questions and answers [online]. == The Authors Guild honlap. Hozzáférhető: <https://www.authorsguild.org/authors-guild-v-google-questions-answers/> [Megtekintve: 2021.11.01.]
 26. Jegyezzük meg, hogy az online kereskedelemben egyre nagyobb arányú a használt könyvek forgalma. Például az Amazon is kínál „antikvár” könyveket.
 27. A könyvtárak digitális megőrzéshez kapcsolódó tevékenységének történetét kiválóan mutatja be a következő mű: BAUCOM, Erin. A brief history of digital preservation. == MYNTTI, Jeremy – ZOOM, Jessalyn, szerk. Digital preservation in libraries: Preparing for a sustainable future. Chicago: American Library Association, 2019. p. 3–19. ISBN 978 083 891 7138
 28. A Library of Congress honlapja. Digital preservation aloldal. [online]. Washington DC.: Library of Congress. Hozzáférhető: <https://www.digitalpreservation.gov/> [Megtekintve: 2021.11.01.]
 29. Idézet a Norvég Nemzeti Könyvtár Stratégiájából: "A national library for everyone Digitisation of the collection is creating new opportunities for public enlightenment and widespread access to knowledge and information. Through our online digital library, Nasjonalbiblioteket aims to offer a modern, user-focused service providing democratic access to our collection. Nasjonalbiblioteket is putting in place agreements with rights holders to allow us to make copyright-protected material available as well." Strategy. == National Library of Norway [online]. Hozzáférhető: <https://www.nb.no/en/strategy> [Megtekintve: 2021.11.01.] ; RADÓ Rita. A norvég csoda nyomában: Avagy hogyan jött létre az első elektronikus nemzeti könyvtár Európában [elektronikus dok.]. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 30. = 66. (2020) 3., p. 501–506. ISSN 0023-3773 e-ISSN 1586-5193. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00362/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2020_03_501-506.pdf [Megtekintve: 2021.11.01.]
 30. ARL statistics survey statistical trends [online] == Az Association of Research Libraries honlapja. Data and analytics aloldal. Hozzáférhető: <https://www.arl.org/arl-statistics-survey-statistical-trends/> [Megtekintve: 2021.11.01.]
 31. Oxford Reference [online]. [Oxford]: Oxford University Press, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://www.oxfordreference.com/> [Megtekintve: 2021.11.01.]
 32. Az öt nagy kiadó: Hachette, HarperCollins, Macmillan, Simon & Schuster, és a Penguin Random House.
 33. Idézet az American Libraries magazin különszámából: "But Macmillan Publishers created a tsunami within the library world when it placed an embargo on sales of new ebook titles to libraries." The state of America's libraries 2020: A report from the American Library Association [elektronikus dok.]. == American Libraries, (2020) Special report, p. 24. ISSN 0002-9769. Hozzáférhető: <https://www.ala.org/news/sites/ala.org.news/files/content/State-of-Americas-Libraries-2020-web-2.pdf> [Megtekintve: 2021.11.01.]
 34. Idézet az American Libraries magazin különszámából: "The #eBooksForAll petition gathered more than 250,000 signatures of supporters from library workers and the general public by early 2020. ALA extended the scope of its advocacy by contributing to a congressional investigation into antitrust behavior in digital markets, and several ALA chapters began to explore legislative action at the state level." The state of America's libraries 2020: A report from the American Library Association. [elektronikus dok.]. == American Libraries, (2020) Special report, p. 24. ISSN 0002-9769. Hozzáférhető: <https://www.ala.org/news/sites/ala.org.news/files/content/State-of-Americas-Libraries-2020-web-2.pdf> [Megtekintve: 2021.11.01.]
 35. "In violation of Section 1 of the Sherman Antitrust Act, Defendant and the Big Five Co-conspirators agreed to various anti-competitive MFNs and anti-competitive provisions that functioned the same as MFNs," the complaint states. "Amazon's agreement with its Co-conspirators is an unreasonable restraint of trade that prevents competitive pricing and causes Plaintiffs and other consumers to overpay when they purchase e-books from the Big Five through an eBook retailer that competes with Amazon. That harm persists and will not abate unless Amazon and the Big Five are stopped." == ALBANESE, Andrew. Amazon hit with e-book price fixing suit [online]. == Publisher Weekly. Publisher news aloldal. Feltöltve: 2021. január 14. Hozzáférhető: <https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/industry-news/publisher-news/article/85318-amazon-hit-with-e-book-price-fixing-suit.html> [Megtekintve: 2021.11.01.]

36. Kindle Unlimited [online]. == Az Amazon honlapja. FAQ oldal. Hozzáférhető: https://www.amazon.com/gp/feature.html?docId=1002872331#faq/ref=insider_ar_reading_primereading [2021. 12. 18.]
37. "Defendant Amazon.com, Inc. ("Amazon") operates the Amazon.com retail platform, which is the largest retail eBooks seller in the United States. It sells over half of all books purchased at retail in the United States. Almost 90% of all eBooks are sold through its online retail platform." United States District Court Southern District of New York. Demand for jury trial: No. 1:21-cv-351 Class Action Complaint [elektronikus dok.]. New York: United States District Court Southern District of New York, 2021. p. 1. Az Amazon.com ellen benyújtott bírósági kereset. Hozzáférhető: https://www.publishersweekly.com/binary-data/ARTICLE_ATTACHMENT/file/000/004/4627-1.pdf [Megtekintve: 2021.11.01.]
38. Fowler (ld. 39. hiv.) idézi az Amazontól e-mailben érkezett nyilatkozatot: "[i]t's not clear to us that current digital library lending models fairly balance the interests of authors and library patrons." [...] „We see this as an opportunity to invent a new approach to help expand readership and serve library patrons, while at the same time safeguarding author interests, including income and royalties.” A cikk szerzője, a The Washington Post kolumnistája írásában jelzi, hogy Jeff Bezos, az Amazon vezérigazgatója (chief executive) egyben a lap tulajdonosa is.
39. "[...]Amazon to have the power to unilaterally force libraries to stay in the 20th century. It's a price we pay for letting Big Tech get so big." FOWLER, Geoffrey A. Want to borrow that e-book from the library?: Sorry, Amazon won't let you [online]. == A The Washington Post honlapja. Tech in your life oldal. Feltöltve: 2021. március 10. Hozzáférhető: <https://www.washingtonpost.com/technology/2021/03/10/amazon-library-ebook-monopoly/> [Megtekintve: 2021.11.01.]
40. Az Online Computer Library Center (OCLC) honlapja [online]. Hozzáférhető: <https://www.oclc.org/en/about.html> [Megtekintve: 2021.11.01.]
41. MARES, Halle. OhioLINK's 25th anniversary 1992–2017: A concise history [elektronikus dok.]. Columbus, OH: Ohio Library and Information Network, [s. a.], 25 p. Hozzáférhető: <https://www.ohiolink.edu/sites/ohiolink.edu/files/uploads/25th%20Anniversary%20History%20Booklet.pdf> [Megtekintve: 2021.11.01.]
42. "OhioLINK creates a competitive advantage for Ohio's higher education community by cooperatively and cost-effectively acquiring, providing access to, and preserving an expanding array of print and digital scholarly resources in order to advance teaching, learning, research, and the growth of Ohio's knowledge-based economy." Mission statement. == Az OhioLINK honlapja [online]. Mission, vision and values oldal. Columbus, OH: Ohio Library and Information Network, cop. 2021. Hozzáférhető: https://www.ohiolink.edu/content/ohiolink_mission [Megtekintve: 2021.11.01.]
43. Vö. Az Elektronikus Információszolgáltatást Nemzeti Program (EISZ) nemzeti licenc vásárlásával nyújt hozzáférést elektronikus tudományos tartalmakhoz az intézmények meghatározott köre számára. Forrás: Éves munkaterv. == Az EISZ honlapja [online]. Információk oldal. Budapest: MTA Könyvtár és Információs Központ Hozzáférhető: <http://eisz.mtak.hu/index.php/hu/informaciok.html> [Megtekintve: 2021.11.01.]
44. A University of Michigan 35 hallgatója Joseph Janes professzor irányításával kezdte meg a munkát. IPL 10th – Timeline. == Az IPL honlapja [online]. Michigan: Internet Public Library, University of Michigan, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://www.ipl.org/div/anniversary/timeline.html> [Megtekintve: 2021.11.01.]
45. ABELS, Eileen G. Transforming the internet public library into the ipl2 virtual learning laboratory. == Reference Librarian, 52. (2011) 4., p. 284–290. ISSN 0276-3877 e- ISSN 1541-1117. Hozzáférhető: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02763877.2011.586922> [Megtekintve: 2021.11.01.]
46. JANES, Joseph. RIP, IPL: A fond farewell to the Internet Public Library [online]. == Az American Libraries honlapja. Feltöltve: 2014. november 13. Hozzáférhető: <http://www.americanlibrariesmagazine.org/article/rip-ipl> [Megtekintve: 2021.11.01.]
47. ARL statistics survey statistical trends [online] == Az Association of Research Libraries honlapja. Data and analytics oldal. Hozzáférhető: <https://www.arl.org/arl-statistics-survey-statistical-trends/> [Megtekintve: 2021. 11. 19.]
48. Information literacy competency standards for higher education [elektronikus dok.]. Chicago, IL: Association of College & Research Libraries, cop. American Library Association, 2000. 16 p. Hozzáférhető: <https://alair.ala.org/bitstream/handle/11213/7668/ACRL%20Information%20Literacy%20Competency%20Standards%20for%20Higher%20Education.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Megtekintve: 2021.11.01.]
49. Például a természet- és mérnöki tudományok oktatásához. Information literacy standards for science and engineering/technology [online]. == Az Association of College & Research Libraries honlapja. Chicago, IL: American Library Association. Feltöltve: 2006. június 24. Hozzáférhető: <http://www.ala.org/acrl/standards/infolitscitech> [Megtekintve: 2021.11.01.]

50. ACRL standards for faculty status for academic librarians [online]. == Az Association of College & Research Libraries honlapja. Chicago, IL: American Library Association. Feltöltve: 2006. szeptember 6. Hozzáférhető: <http://www.ala.org/acrl/standards/standardsfaculty> [Megtekintve: 2021.11.01.]
51. Online Computer Library Center (OCLC): QuestionPoint [archivált webhely]. Hozzáférhető: <https://web.archive.org/web/20170215101917/https://www.oclc.org/en/questionpoint.html> [Megtekintve: 2021.11.01.]
52. A Springshare nevű cég vette meg, amely a LibAnswers nevű platformot üzemelteti. Úgy hirdetik magukat, hogy könyvtárosok segítik a könyvtárosokat. A Springshare honlapja [online]. Springshare, cop. 2007–2020. Hozzáférhető: <https://www.springshare.com/index.html> [Megtekintve: 2021.11.01.]
53. A Google közleményében az indoklás: *"We considered many factors in reaching this difficult decision, and ultimately decided that the Answers community's limited size and other product considerations made it more effective for us to focus our efforts on other ways to help our users find information."* Google loses one battle to the competition [archivált webhely]. == MetaFilter. Community Weblog. MetaFilter Network Inc., cop. 1999–2001. Hozzáférhető: <https://web.archive.org/web/20110605232615/http://www.metafilter.com/56634/Google-loses-one-battle-to-the-competition> [Megtekintve: 2021.11.01.]. Hasonló szolgáltatással próbálkozott 2007-től Google Questions and Answers néven, majd orosz, kínai és arab változatot is indított, amelyek rövid időn belül megszűntek.
54. ROWE, Adam. U.S. public schools have lost nearly 20% of their librarians since 2000 [online]. == A Forbes honlapja. Forbes Media, cop. 2021. Feltöltve: 2018. május 21. Hozzáférhető: <https://www.forbes.com/sites/adamrowe/2018/05/21/u-s-public-schools-have-lost-20-of-their-librarians-since-2000/> [Megtekintve: 2021.11.01.]
55. *"We had better get busy answering these and other questions. Whatever the nature of the change is – structural change in the profession, statistical artifacts attributable to changing perceptions, or both – it is already well under way. How will the profession respond?"* LANCE, Keith Curry. School librarian, where art thou? [online]. == A School Library Journal honlapja. Feltöltve: 2018. március 16. Hozzáférhető: <https://www.slj.com/?detailStory=school-librarian-art-thou> [Megtekintve: 2021.11.01.]
56. Paul Gáspár (1955–) fizikus, aki hivatalosan Paul Henry Ginsparg és Paul Ginsparg néven publikál.
57. KIRKHAM, Jamie J. [et al.]. A systematic examination of preprint platforms for use in the medical and biomedical sciences setting [online]. bioRxiv: The preprint serves for biology. [S. l.]: Cold Spring Harbor Laboratory. Feltöltve: 2020. április 28. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1101/2020.04.27.063578> [Megtekintve: 2021.11.01.]
58. Biomedical preprints per month through 2020-06 [elektronikus dok.] == ASAPbio [webhely]. San Francisco, CA: ASAPbio, [s.a.]. Hozzáférhető: <https://asapbio.org/wp-content/uploads/2020/07/Preprints-per-month-through-2020-06-1024x465.webp> [Megtekintve: 2021.11.01.]
59. KARINTHY Frigyes. Kosztolányi Dezső, a szegény kis trombitás szimbolista klapec nyoszörgései című ciklusból [online]. == Az Arcanum honlapja. Arcanum adatbázis Kft. Hozzáférhető: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/karinty-frigyes-1DBC6/igy-irtok-ti-versek-1907-1934-1DDA8/kosztolanyi-dezsosa-szegeny-kis-trombitas-szimbolista-klapec-nyoszorgesei-cimu-ciklusbol-1DDDE/> [Megtekintve: 2021.11.01.]
60. LI, Jie – BURNHAM, Judy F. – LEMLEY, Trey – BRITTON, Robert M. Citation analysis: Comparison of web of science, scopus, scifinder, and Google Scholar. == Journal of Electronic Resources in Medical Libraries, 7. (2010) 3., p. 196–217. ISSN 1542-4065 e- ISSN 1542-4073. Előfizetők számára hozzáférhető: <http://dx.doi.org/10.1080/15424065.2010.505518> [Megtekintve: 2021.11.01.]; BAR-ILAN, J. Citations to the „introduction to informetrics” indexed by WOS, Scopus and Google Scholar. == Scientometrics, 82. (2010) 3., p. 495–506. ISSN 0138-9130
61. Hjørland, Birger (1947–) korunk könyvtár- és információtudományának meghatározó alakja, a koppenhágai könyvtárosképző intézet (Det Informationsvidenskabelige Akademi) professzora.
62. HJØRLAND, Birger. Information literacy and digital literacy [elektronikus dok.]. == PRISMA.COM. (2008) 7., 15 p. ISSN 1646-3153. Hozzáférhető: http://www.competenzedocenti.it/Documenti/competenze_digitali/information_literacy_and_digital_literacy_en_es.pdf [Megtekintve: 2021.11.01.]
63. Global media and information literacy assessment framework: Country readiness and competencies [elektronikus dok.]. Paris: UNESCO, 2013. 152 p. ISBN 978 92 3 001221 2. Hozzáférhető: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000224655> [Megtekintve: 2021.11.01.]
64. PARK, Yuhyun, ed. DQ: Digital intelligence: DQ global standards report 2019: Common framework for digital literacy, skills and readiness [elektronikus dok.]. DQ Institute, cop. 2019. 61 p. Hozzáférhető: <https://www.dqinstitute.org/wp-content/uploads/2019/11/DQGlobalStandardsReport2019.pdf> [Megtekintve: 2021.11.01.]

65. *"Digital Intelligence (DQ) was developed to encompass a comprehensive set of technical, cognitive, meta-cognitive, and socio-emotional competencies, which are grounded in universal moral values and enable individuals to face the challenges of digital life and adapt to its demands."* A szabvány az alábbi helyen fizethető elő:
IEEE 3527.1-2020 – IEEE Standard for Digital Intelligence (DQ)–Framework for Digital Literacy, Skills, and Readiness. == Az IEEE Standards Association honlapja [online]. Standards aloldal. Piscataway, NJ: IEEE SA, cop. 2021. Hozzáférhető: https://standards.ieee.org/standard/3527_1-2020.html [Megtekintve: 2021. 04. 06.]
66. 2012-ben vád alá helyezték Aaron Swratzot (1986–2013), mert a JSTOR-ból egy programot használva jogtalanul töltött le tudományos közleményeket, a gyűjtemény mintegy 20%-át. Mivel Swartz 2008-ban kiadta (és 2013 januárjában frissítette) a Guerilla Open Access Manifesto című kiáltványt, azt feltételezték, hogy a célja a tudományos munkák közzététele volt: Guerilla Open Access Manifesto [elektronikus dok.] == Blog at Wordpress.com. [S.l.]: Automatic Inc., cop. 2005. Hozzáférhető: <https://openaccessmanifesto.wordpress.com> [Megtekintve: 2021.11.29.]. A számítógépes csalás súlyos büntetéssel fenyegetett (egy millió dollár és 35 év börtön), Swartz öngyilkosságot követett el. A vádirat: United States District Court, Distrit of Massachusetts. Crim. No. 11-CR-10260-NMG: United States of America v. Aaron Swartz, defendant [elektronikus dok.]. [Massachusetts]: United States District Court, Distrit of Massachusetts, 2012. 16 p. Hozzáférhető: https://www.docketalarm.com/cases/Massachusetts_District_Court/1--11-cr-10260/USA_v._Swartz/53/ [Megtekintve: 2021.11.01.]
- A felsőoktatási könyvtárak orgánuma (ACRL) felhívja a figyelmet, hogy az ügyészség lopásról beszélt, de ezt nem bizonyította, s a vád sem az volt. Az elektronikus tartalmak felhasználása más jogi megítélésű, mint a könyvkölcsönzés, amit lehet, hogy a könyvtáraknak kellene megtanítani a használóknak. *"Most of our users honestly don't understand that our contracts, rather than providing free and unlimited access to licensed resources for all purposes, often provide access only up to usage limits implemented by vendors, and often provide access only for personal use. [...] we need to better educate our users about what access our contracts really provide."* SIMS, Nancy. Library licensing and criminal law: The Aaron Swartz case [webhely]. == College & Research Libraries News. 72., (2011) 9. p. 534–537. ISSN 2150-6698. Hozzáférhető: <https://crln.acrl.org/index.php/crlnews/article/view/8637/9062>. Elérhető még: <https://doi.org/10.5860/crln.72.9.8637> [Megtekintve: 2021.11.01.]
67. Vö. a magyar könyvtári törekvések. BARÁTNÉ HAJDU Ágnes. A könyvtárosi szaktudás folyamatos megújítása és elismerése: A magyar továbbképzési gyakorlat aktuális kérdései [elektronikus dok.]. == BARÁTNÉ HAJDU Ágnes, szerk. Szakmai ismeretek és készségek – átalakuló hivatás: Válogatott könyvtártudományi tanulmányok. Budapest: Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 2020. p. 83–102. Hozzáférhető: http://real.mtak.hu/116925/1/KOMPKONF_2020_Hajdu.pdf [Megtekintve: 2021.11.01.]
68. ZUBOFF, Shoshana. The age of surveillance capitalism: The fight for a human future: At the new frontier of power. New York: PublicAffairs, 2019. 691 p. ISBN 9781610395694

(Beérkezett: 2021. július 5.)

Közzolgálati Tudásportál

Megújult a Nemzeti Közzolgálati Egyetem repozitóriumaként is működő Közzolgálati Tudásportál (<https://tudasportal.uni-nke.hu>). Az Egyetemen keletkezett dokumentumok (jegyzetek, disszertációk, folyóiratok etc.) mellett a látogatók számára különösen a kiemelt gyűjtemények, mint például a Ludovika Akadémia és egyes akadémikusok történetével kapcsolatos legkülönbözőbb dokumentumokat felsorakoztató Ludovika Gyűjtemény lehet érdekes. A Tudásportál tartalmát és szolgáltatásait a jövőben is folyamatosan fejlesztik.

Forrás: Katalist, 2021. 12. 15.